

Marina Garcés: “No és veritat que no puguem fer res”

- Entrevista a Marina Garcés sobre el seu nou llibre, 'El temps de la promesa' · La pensadora creu que la idea que avui som en un món on no es pot fer res és una derrota històrica i que cal analitzar com hem arribat fins aquí

Vilaweb, 19.11.2023

Marina Garcés (Barcelona, 1973) acaba de publicar *El temps de la promesa* (Anagrama), un llibre breu, que explica amb claredat i de manera concisa com l'exercici de la promesa des del poder sovint ha estat, i encara és, un factor d'esclavitud, de frustració que marca les nostres vides. Un desengany que ens atrapa en la inacció. Garcés dóna pistes sobre com insubordinar-nos contra aquesta condició que a voltes vivim com a fatalitat. Ella ho fa escrivint un llibre en què la reflexió profunda esdevé planera i àgil, alhora que esdevé una eina útil per a convertir-nos en amos de les nostres paraules i del nostre temps. La promesa, amb Garcés, deixa de ser una paraula sagrada o antiga i pren

contacte amb la nostra realitat. Mil preguntes sorgeixen a l'aire, preguntes que fàcilment poden canviar el nostre dia a dia. El vincle entre els uns i els altres, mitjançant el compromís i el temps, pot ser alliberador. Ens convida a abandonar la idea que avui som en un món on no es pot fer res; considera que acceptar això és una derrota històrica i que cal analitzar com hi hem arribat.

—**Viuríem millor sense promeses?**

—Home, no, crec que no. Les promeses són una de les maneres que tenim de situar la paraula en el temps i de fer-ho de tal manera que aquestes paraules generin vincles i compromisos. Una altra cosa és que tots els vincles i tots els compromisos ens siguin favorables o no, siguin certs o no ho siguin i quines en siguin les conseqüències. Però el punt de partida de situar la paraula en el temps i de manera vinculant, no només és bo i necessari, sinó que a més ens deixaria molt a la intempèrie no poder-ho fer.

—**Hi ha una frase tot just començar el llibre que fa una mica de punxada al pit. Dieu: “Sabem imaginar el futur, el que passa és que no s’assembla gens al que ens havien promès o al que ens havíem promès que podrien ser les nostres vides.”**

—Un dels malestars del nostre temps és aquesta distància que patim i que ens fa patir entre la nostra vida –entre certs imaginaris de futur que històricament han estat construïts, defensats, sostinguts– i la realitat present del món.

—**Com és aquesta realitat?**

—La realitat present del món no tan sols és dolorosa objectivament –totes les crisis des de les climàtiques, des de les guerres, fins a l'estat també quotidià i íntim i personal de les vides concretes–, sinó que a més conté aquest dolor de no ser allò que esperàvem o allò per què s'havia lluitat tant o s'havia, d'alguna manera, fet tot un recorregut de molts tipus. Però com elaborar aquesta distància entre allò que havíem pogut imaginar i pel qual havíem lluitat i l'estat present del món és un dels motius d'aquest assaig.

—Parleu de la promesa històricament com a paraula de poder, però també us qüestioneu si és possible una promesa entre iguals.

—Sí, és possible una promesa entre iguals, encara que històricament el poder s'hagi apropiat de fer-les. En el llibre analitzo la figura de Déu, la de l'estat i la del capitalisme. Històricament, per exemple, una de les condicions de l'esclavitud era precisament la de no poder fer promeses, perquè l'esclau no és amo ni de la seva paraula ni del seu temps. Potser avui tots ens hem convertit una mica en aquests esclaus que no som amos ni de la nostra paraula ni del nostre temps. I no dic amos en un sentit possessiu, sinó en una relació d'autonomia i de capacitat. Per tant, com sortir d'aquest estat d'esclavitud en condicions d'igualtat?

—Com?

—La motivació principal d'aquest llibre és la reivindicació que no hem d'esperar que nous poders ens facin una promesa de salvació, com busquem ara –siguin poders polítics, tecnològics o de la mena que siguin–, sinó tenir aquesta capacitat de manera recíproca i igualitària.

—La falsa promesa és un exercici del poder. Dieu que aquest prometre fals ens fa pensar que la paraula no val res. Ens hi hem acostumat? És un perill?

—Ens hem acostumat, i massa, a aquesta retòrica de la falsa promesa, gairebé com la paraula que avui associem a qualsevol expressió pública, vingui de la política, vingui de l'economia, vingui de totes aquelles instàncies que d'alguna manera s'ocupen de donar forma al temps comú. Allò que podem esperar del govern, allò que podem esperar de la nostra vida laboral, allò que podem esperar de la publicitat, per exemple, també és un règim de la falsa promesa. Sabem que comprem promeses falses, però volem continuar comprant-les perquè en el fons ens fan pensar que semblarem més joves o que serem més feliços o que tindrem una vida més lluïble. És allò que ens mobilitza constantment, però sabem que és fals. Vivim en aquesta paradoxa de saber que és fals i continuar necessitant-ho. Per tant, entrar en aquesta relació que tenim

amb la falsa promesa com a motor de moltes de les accions col·lectives del nostre temps penso que també és necessari.

—Ser conscient d'aquesta falsedat sembla que porta al desengany i a la inacció, que és el contrari del compromís que implicaria la promesa.

—La falsa promesa tal com l'emet avui el sistema polític i el mediàtic és gairebé la pedagogia perversa que la paraula no té cap valor. Amb aquesta normalització de la falsa promesa, no aprenem que ens poden enganyar —això ha passat sempre—, sinó que ni tan sols és important que ens enganyin perquè no hi ha vincle. És a dir, si la promesa és deliberadament falsa, el que diu aquella paraula és que no assumeix cap mena de vincle ni de compromís amb qui s'hi adreça. Si parlem de la política, no assumeix cap vincle ni amb l'electorat, ni amb el poble, ni amb la ciutadania. Per tant, en realitat, és una pedagogia del menyspreu, que assumim que és aquella que correspon avui al sistema polític. Ser-ne conscients, més que fer-nos descreure de tot el que pugui venir de l'àmbit de la política, ens ha de fer pensar i interrogar-nos per què assumim aquesta posició i no exigim un altre tipus de paraula. Una de les coses boniques de pensar és que tota promesa, per vertadera que sigui, pot no poder-se complir. Això és un altre tema. Aquí estem entre iguals. Aquí, del poderós més poderós fins a un nen petit en un pati

d'escola, pot ser que no puguin complir la seva promesa amb un company o amb el seu poble. I això ens fa iguals. La mentida, o el poder a partir de l'engany, és el que ens fa desiguals.

—**Però sembla com si la consciència no fos prou i el jovent es trobés abocat a un “no podem fer res” aclaparador.**

—La impotència actual també és l'efecte d'una falsa consciència. No és veritat que no puguem fer res.

—**Ho podeu explicar?**

—Per definició, no és veritat que no puguem fer res. Una altra cosa és fins on pot anar i fins on pot arribar allò que podem fer, depenent de moltes coses. Algunes són a les nostres mans, algunes altres no. La idea que avui som en un món on no es pot fer res és una derrota històrica i cal analitzar com hem arribat fins aquí.

—**Com?**

—Un dels factors és haver banalitzat tant allò que ens diem els uns als altres que ja no creiem ni tan sols en la possibilitat d'un mínim vincle entre nosaltres. Però com hi hem arribat fins aquí? Això no passa sol. Això no és fruit del fet que els temps són foscos. Hem assumit tota una mena de descripcions del present i del futur en termes gairebé de condemna històrica, fins i tot de destí quasi religiós. Hem posat els joves en el lloc de la víctima del temps. Són com les grans víctimes d'un temps que ja no compta amb la possibilitat que ningú es relacioni de cap manera a través del temps viscut. Aquest llibre és una insubordinació davant d'això; a més, fet amb ells, perquè és una experiència docent i d'una acció a l'esfera pública feta precisament amb adolescents.

—**I com es pot deixar d'assumir?**

—El gir quin és? Proposar-los de parlar en present i no en futur. Quan els joves, i els que ja no ho som, ens posem només des d'aquest lloc d'espectadors del futur, només veiem amenaces, tota mena de perills i de catàstrofes. Veiem una distància insalvable entre el nostre present i

uns futurs més o menys desitjables. Però és que potser el futur no existeix, mirat així, sinó que el que existeix és la nostra capacitat de vincular-nos i de comprometre'ns amb el present, amb el temps que compartim.

—**I el present què seria?**

—Això implica fer una altra experiència del present perquè l'hem reduït a un instant. L'hem reduït a aquesta immediatesa en què vivim, foto a foto a Instagram, càpsula a càpsula a TikTok, contracte de lloguer a contracte de lloguer... Anem trencant el temps fins a tal punt que res del que vam dir un dia ja no és que fos mentida o no, és que no sabem ni on queda en la foto següent. Potser el present no és la immediatesa, sinó allò que vivim i que continuarem vivint potser, o no. Però és en aquesta durada també, que a través de la paraula, en el cas de la promesa, entesa com acció, quines accions avui fan que els temps puguin ser una cosa que compartim i no només que consumim de manera instantània.

—**La promesa sempre va lligada al compromís?**

—La promesa, per a mi, el que té de més especial és que no és només allò que diu respecte del futur, sinó que fent-se genera un vincle amb

aquell a qui s'adreça i un compromís amb l'acció que es promet. Per tant, és molt màgica, i no ho dic en un sentit esotèric sinó creatiu, perquè diu d'alguna cosa que és per a algú. Si parlem de promeses veritables, no hi ha promesa que no s'adreci a algú i que no comprometi. Potser avui és el que ens fa més por de la promesa, perquè implica generar vincles i comprometre'ns, en un moment en què hem assumit que no sabem mai on serem l'endemà, perquè sembla força contradictori o força a contrapèl de les experiències contemporànies més basades en el fet, que no et puc prometre res, no sabem què passarà, ves a saber on serem demà, que és la manera com ens protegim avui dels vincles i dels compromisos.

—**El compromís és passat de moda?**

—Sí, es pot dir així. A més, sembla gairebé sinònim de sacrifici; fixa't que l'hem portat al terreny del sacrifici.

—**Que no és el cas!**

—Una persona compromesa la veiem com una persona abnegada, que renuncia a la seva vida. Però al final la vida no és res més que el conjunt de compromisos que establim amb els altres, entenent que poden ser compromisos recíprocs, igualitaris dels uns per als altres, no només d'un cap als altres. En canvi, ho hem tergiversat completament, també des d'aquesta egolatria i aquest individualisme, que tot allò que faig m'ha de reportar o m'ha de compensar d'alguna manera amb algun benefici o benestar o plaer o felicitat immediata per a mi o els meus. És una primera persona que consumeix temps, que consumeix vida, que consumeix relacions, que consumeix experiències. És clar, des d'aquí tot allò que em vagi bé ens anirà bé i després tot el que em va malament destrueix qualsevol capacitat, precisament, de viure el temps amb els altres.

—**Dieu molt que el capitalisme ho impregna tot d'aquesta idea d'una vida millor, que és com una mena de cançoneta entabanadora.**

—El capitalisme viu d'una promesa molt simple que és que qualsevol cosa que fem ha de ser prometedora d'alguna cosa millor, sigui una mercaderia, sigui un objecte de consum, sigui un treballador. Qualsevol capital ha de poder créixer en benefici d'una promesa de millora. Una millora entesa com a enriquiment, creixement, inversió, potencial, totes aquestes paraules del llenguatge economicista del nostre temps; totes diuen el mateix. Res no és per si mateix bo, res no és per si mateix útil o agradable. Ho és en la mesura que promet alguna cosa. Aquesta estructura de la promesa il·limitada no té final. El valor ha de portar més valor del tipus que sigui, és el que ens manté encara amb una promesa que no sabem qui l'ha feta, qui s'ha compromès a alguna cosa mitjançant aquesta promesa. En realitat ens la fem tots a tots, sense que ningú hi estableixi, precisament, ni cap vincle ni cap compromís que no sigui el del consum constant.

—**També parlem de traïció i de cinisme...**

—El cinisme bàsicament és una operació de càlcul en aquest mercat desigual d'oportunitats que és la vida. El cinisme considera bona qualsevol acció o relació que maximitzi, que amplii les pròpies possibilitats d'èxit en un camp. Aleshores, aquest comportament és cínic, no en el sentit original de la paraula –que etimològicament ve d'una escola de filosofia grega–, sinó que és fer allò que més et convé d'uns determinats càlculs d'interessos, és precisament un dels efectes d'aquesta pedagogia de la falsa promesa, d'haver après que tota paraula només serveix per a interactuar tàcticament en aquest mercat d'oportunitats. Aleshores sí, el cinisme s'estén com una plaga.

—**Cada dia més?**

—Potser fa uns quants anys era més descarat perquè les promeses d'èxit semblaven més a l'abast de la mà. Aleshores hi havia aquest cinisme guanyador, aquest cinisme del jugador, de tota aquesta mena de figures triomfadores. En aquest capitalisme actual de la precarietat de la crisi, de l'amenaça global, això ha canviat una mica. S'ha segregat. Ara ja només parlem de tres personatges o quatre: els Elon Musk i companyia que gairebé ja viuen en un altre planeta. Ens els imaginem ja més fora de la

Terra que vivint entre nosaltres. En canvi, ara hi ha una experiència més dolorosa del capitalisme actual, més vinculada al malestar que posa en qüestió aquest cinisme imperant les últimes dècades, que hi posa límits.

—**Les promeses desafien la incertesa?**

—Les promeses abracen la incertesa, que és diferent.

—**Us podeu explicar?**

—Tota promesa, per certa que sigui, acull la possibilitat que no es pugui complir perquè els assumptes humans són fràgils, succeeixen en el temps, no són eterns ni omnipotents i els accidents els travessen. La relació entre la nostra voluntat, el nostre desig i allò que pot passar amb nosaltres no té res mai del tot garantit. Això no fa menys certa la promesa. Una manera molt interessant en temps d'incertesa, com els nostres perquè tot són crisis i mai ningú no sap com imaginar un futur mínimament estable i mínimament durable, és fer que sigui una manera de viure en el temps, que no sigui només amenaçant. Hem convertit, també, la paraula incertesa en sinònim d'amenaça. Quan diem "són temps incerts", en realitat volem dir perillosos i amenaçadors, on tot allò que no sabem ens posa en perill. Si vivim en el temps i no en un algorisme, és inevitable no saber què passarà en part, però sí que podem saber què volem que passi. Per a mi, la promesa té aquesta relació molt bonica, molt fràgil i alhora molt forta, en el temps de la incertesa, que és poder-hi introduir una voluntat, un vincle i un compromís i alhora fer-la vivible. Hi ha més maneres avui de negar la incertesa, per exemple, volent predir-ho tot o volent dominar el temps amb noves o velles maneres de poder que són força més perilloses.

—**Com ara quines?**

—Com atribuïm a la intel·ligència artificial la facultat de predir-ho tot. La intel·ligència artificial és un conjunt d'algorismes que poden ser molt útils per a moltes coses, molt beneficiosos segons com els fem servir, però si li atribuïm aquesta nova omnipotència de predir qualsevol comportament, li adjudiquem i, per tant, li deleguem un poder que té a veure amb el temps i unes expectatives, en relació amb aquest temps,

que és poder-lo controlar. Aquí la relació amb la incertesa ja és una altra. No és abraçar-la, sinó dominar-la i establir noves formes de domini mitjançant aquest control.

—També parlem del fet emocional. Els mitjans converteixen les emocions en objecte de consum i les banalitzen. En aquest context, com ens hi relacionem?

—Quan hem convertit la nostra part emocional en quelcom que hem de gestionar, reforcem encara més aquesta relació amb allò que ens passa, allò que volem, allò que ens afecta, allò que compartim, en una cosa que podem calcular de manera que generi alguna previsibilitat i tingui marges d'èxit i fracàs. Perquè, bàsicament, es tracta d'això, de poder portar les nostres emocions a un punt, per exemple, que ens permetin d'aprendre allò que se'n diu gestionar la frustració, el fracàs, totes aquestes relacions, en el fons, de sostenir el malestar. Al final, parlem d'aprendre a sostenir el malestar. És això el que hem d'aprendre? O hem d'aprendre unes altres coses, com ara conèixer les causes d'aquests malestars i poder-los transformar? Això no vol dir negar el patiment, la vida humana sempre comportarà moltes formes de dolor perquè existeix, com existeix la mort i l'ansia de moltes coses.

—Quan ens diuen que aprenguem a gestionar, val més que ens posem en alerta?

—Totalment. Jo he tret la paraula "gestionar" del meu vocabulari perquè ens ve a tots automàticament. És una paraula que permet de substituir molts verbs que volen dir moltes accions diferents. Si tot és gestionable, convertim-nos en mànagers de nosaltres mateixos, però poca cosa més.

—Podem deixar de sentir...

—...de comprendre, d'estar, de saber, de compartir... Podem compartir sense acabar de saber gaire bé què fer-ne.

—I en tot això també parlem del factor cognitiu... Què en fem, del coneixement? Sembla molt difícil d'encaixar en un món saturat d'informació.

—De què en diem coneixement? Perquè també és d'aquestes paraules molt polisèmiques que inclou molt: des de tenir informació sobre alguna cosa, fins a això que avui en tenim molt i es desborda. Avui dia qualsevol estri d'aquests que tenim sobre la taula ens obre l'accés a més informació que la de tota una civilització. Això ha generat ansietat. Tenim una relació ansiògena amb la informació, amb tot allò a què podem accedir, amb tot el cine que podem veure, amb tots els llibres que tenim a l'abast i, per tant, això genera una autoreducció, una sensació de "no puc" i ens quedem amb informacions molt repetitives de les xarxes que acaben sent molt autoreferents. Sabem quatre coses d'un petit món o de gent a qui els agraden les mateixes coses que a nosaltres i les compartim mil vegades, gairebé com una forma quasi de defensa respecte d'aquesta immensitat.

—I què fem?

—La pregunta no és quanta informació podem suportar, sinó quant de coneixement podem compartir; perquè són molt diferents el coneixement i la informació. Conèixer és poder comprendre allò que sabem o aquella informació que tenim. Per a mi, sempre hi ha aquest component amb què ens van educar a l'escola: si no ho entens, no ho saps. Entendre vol dir poder comprendre. Avui es dedica molt poc temps a les maneres d'educar. El sistema educatiu fa un ús molt instrumental de la informació, de fer coses, de fer una presentació, penjar-les no sé on... Però no es dedica temps a dir què has entès. No ho fem a les escoles, no ho fem a les universitats, és com si s'estigués dissociant d'allò que presenta i, per tant, també les conseqüències sobre nosaltres en termes de vincle, de compromisos, de voluntats i de comprensió, fins i tot dels nostres límits. Poder fer una promesa, en el fons, és una forma de comprensió perquè conté un element cognitiu molt fort, que és una determinada manera d'entendre i d'aclarir una relació entre allò que és real i allò que és possible, entre el jo i els altres. La promesa hem d'entendre-la no només com l'expressió d'una voluntat, sinó també com

una expressió de coneixement. Com una manera molt interessant a l'hora de plantejar-nos avui com podem conèixer el món en què vivim.

—Al final del llibre hi ha un seguit de promeses d'adolescents. Us va impactar aquest exercici que va fer amb joves estudiants sobre la promesa?

—Aquesta experiència em va marcar molt. De fet, el llibre neix d'haver preparat aquesta conferència i tot el recorregut que vaig fer amb uns professors d'institut i els grups de classe de quart d'ESO i primer de batxillerat. Amb ells vam aprendre a parlar del futur, i no des dels desigs de futur, sinó des de les promeses de present. Veure la potència amb la qual els joves –precisament aquells que diem que tenen avui dia menys capacitat de relacionar-se amb el futur, perquè els hem victimitzat o criminalitzat. Quan els obres la possibilitat de dir amb qui es comprometrien, surt una expressió precisament de vida i de força. Això vol dir de capacitat de relacionar-se amb el seu temps. Això em va marcar molt perquè ens adrecem només als joves com a víctimes del nostre temps. Per això el llibre acaba amb les joves promeses, és un homenatge.

